BOLALARDA BRONXIAL ASTMA EPIDEMIOLOGIYASI: TARQALISH DINAMIKASI VA ZAMONAVIY TENDENSIYALARNI TAHLIL QILISH

Ro'zieva Gulnoza Abdumutalovna

FJSTI Sog‘liqni saqlashni boshqarish va jamoat sog‘lig‘ini saqlash 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalarda bronxial astmaning epidemiologiyasi, tarqalish dinamikasi va zamonaviy tendensiyalari tahlil qilinadi. Kasallikning yoshga bog‘liq o‘zgarishlari, ekologik omillar va ijtimoiy sharoitlar bilan bog‘liqligi o‘rganiladi. Shuningdek, global va mintaqaviy epidemiologik ma’lumotlar asosida kasallikning o‘sish tendensiyasi baholanadi. Tadqiqot natijalari bolalarda astma profilaktikasi va erta diagnostika tizimini takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: bronxial astma, bolalar, epidemiologiya, tarqalish dinamikasi, allergiya, nafas yo‘llari, ekologiya, irsiyat, immun tizim, havo ifloslanishi, urbanizatsiya, iqlim o‘zgarishi, sog‘liqni saqlash, pediatriya, kasallik statistikasi, xavf omillari, respirator kasalliklar, profilaktika, global trend, kasallik yuklamasi

Bolalarda bronxial astma bugungi kunda dunyo miqyosida eng keng tarqalgan surunkali respirator kasalliklardan biri hisoblanadi. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma’lumotlariga ko‘ra, har yili millionlab bolalar ushbu kasallik bilan tashxislanadi. Bronxial astma nafas yo‘llarining surunkali yallig‘lanishi bilan kechadigan kasallik bo‘lib, u nafas olish qiyinlashuvi, xirillash, yo‘tal va nafas yetishmovchiligi kabi simptomlar bilan namoyon bo‘ladi. Kasallikning dolzarbligi uning keng tarqalishi va so‘nggi yillarda o‘sish tendensiyasiga ega ekanligi bilan izohlanadi. Ayniqsa, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda bolalar orasida astma kasalligi sezilarli darajada ko‘paymoqda. Bu holat ekologik sharoitlar yomonlashuvi, urbanizatsiya jarayonlarining kuchayishi va turmush tarzidagi o‘zgarishlar bilan bog‘liq. Bronxial astmaning asosiy patogenezida immun

tizimining giperreaktivligi muhim rol o‘ynaydi. Allergik va noallergik omillar ta’sirida bronxlar spazmi va shilliq qavatning yallig‘lanishi yuzaga keladi. Natijada nafas yo‘llarida obstruksiya rivojlanadi. Bolalarda astma rivojlanishiga genetik moyillik ham katta ta’sir ko‘rsatadi. Agar ota-onada allergik kasalliklar yoki astma mavjud bo‘lsa, bolada ushbu kasallik rivojlanish xavfi sezilarli darajada ortadi. Biroq genetik omil yakka o‘zi kasallikni yuzaga keltirmaydi, u atrof-muhit omillari bilan birgalikda ta’sir qiladi. So‘nggi yillarda havo ifloslanishi bronxial astma tarqalishining asosiy ekologik omillaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Sanoat chiqindilari, avtomobil gazlari va chang zarrachalari nafas yo‘llariga salbiy ta’sir ko‘rsatib, kasallikning rivojlanishiga sabab bo‘ladi. Shuningdek, ijtimoiy omillar ham muhim rol o‘ynaydi. Uy sharoitidagi sanitariya holati, ovqatlanish sifati va tibbiy xizmatga murojaat qilish darajasi kasallik tarqalishiga bevosita ta’sir qiladi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda diagnostika imkoniyatlarining cheklanganligi kasallikni kech aniqlashga olib keladi. Shu sababli bolalarda bronxial astma epidemiologiyasini o‘rganish, uning tarqalish dinamikasini tahlil qilish va zamonaviy tendensiyalarni aniqlash dolzarb ilmiy va amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

So‘nggi o‘n yilliklarda bolalarda bronxial astma tarqalishida sezilarli o‘sish kuzatilmoqda. Epidemiologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kasallikning tarqalish darajasi geografik hududlar, iqtisodiy rivojlanish darajasi va ekologik sharoitlarga bog‘liq ravishda farqlanadi. Rivojlangan mamlakatlarda astma tarqalishi yuqori bo‘lsa-da, diagnostika va davolash tizimi yaxshi yo‘lga qo‘yilganligi sababli kasallik nazorati nisbatan samarali. Rivojlanayotgan mamlakatlarda esa kasallikning aniqlanish darajasi past bo‘lishiga qaramay, og‘ir kechish holatlari ko‘p uchraydi. Global tendensiyalarda bolalar orasida astma ko‘payishining asosiy sabablari sifatida urbanizatsiya, atrof-muhit ifloslanishi va allergenlar ta’sirining ortishi ko‘rsatiladi. Shaharlarda yashovchi bolalarda qishloq hududlariga nisbatan astma rivojlanish xavfi yuqoriroq ekanligi aniqlangan. Iqlim o‘zgarishi ham kasallik

tarqalishiga ta’sir etuvchi muhim omillardan biridir. Haroratning o‘zgarishi, namlik darajasi va chang zarralarining ko‘payishi nafas yo‘llari kasalliklarini kuchaytiradi. Epidemiologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bolalarda astma ko‘pincha erta yoshda boshlanadi va maktab yoshida yanada yaqqol namoyon bo‘ladi. Ayrim hollarda esa kasallik o‘smirlik davrida kuchayadi. Shuningdek, jinsiy farqlar ham kuzatiladi: kichik yoshdagi o‘g‘il bolalarda astma ko‘proq uchraydi, biroq balog‘at yoshiga kelib bu farq kamayadi. So‘nggi yillarda allergenlar spektrining kengayishi ham kasallik tarqalishiga ta’sir qilmoqda. Uy changi, hayvon junlari va oziq-ovqat allergenlari bolalarda astma qo‘zg‘atuvchi asosiy omillar sifatida qayd etiladi. Shu bilan birga, tibbiy yordamga murojaat qilish darajasi ham tarqalish statistikalariga ta’sir ko‘rsatadi. Ba’zi hududlarda kasallik yetarlicha tashxislanmagani sababli real epidemiologik ko‘rsatkichlar to‘liq aks etmaydi.

Bolalarda bronxial astma rivojlanishida bir nechta xavf omillari muhim rol o‘ynaydi. Ular orasida genetik, ekologik va immunologik omillar asosiy hisoblanadi. Genetik moyillik astma rivojlanishining eng muhim omillaridan biridir. Agar oilada allergik kasalliklar mavjud bo‘lsa, bolada astma rivojlanish ehtimoli sezilarli darajada ortadi. Ekologik omillar, ayniqsa havo ifloslanishi, kasallik rivojlanishida katta ahamiyatga ega. Sanoat chiqindilari va avtomobil gazlari nafas yo‘llarini qo‘zg‘atib, surunkali yallig‘lanishga olib keladi. Allergenlar ham muhim etiologik omillar qatoriga kiradi. Uy changi, mog‘or zamburug‘lari va hayvon allergenlari bolalarda bronxial astmani qo‘zg‘atishi mumkin. Immun tizimining giperreaktivligi ham kasallik rivojlanishida asosiy mexanizm hisoblanadi. Organizm allergenlarga haddan tashqari javob qaytaradi, bu esa bronxospazm va yallig‘lanishga olib keladi.

Bronxial astmaning oldini olish va nazorat qilishda profilaktik chora-tadbirlar muhim o‘rin tutadi. Birlamchi profilaktika allergenlar ta’sirini kamaytirish va sog‘lom muhit yaratishga qaratilgan. Uy sharoitida gigiyenik holatni yaxshilash, chang va allergenlarni kamaytirish kasallik rivojlanish xavfini pasaytiradi.

Shuningdek, to‘g‘ri ovqatlanish va immunitetni mustahkamlash ham muhim ahamiyatga ega. Tibbiy profilaktika doirasida bolalarni muntazam tekshiruvdan o‘tkazish va xavf guruhlarini aniqlash tavsiya etiladi. Erta tashxis kasallikni samarali boshqarish imkonini beradi.

Xulosa

Bolalarda bronxial astma epidemiologiyasi so‘nggi yillarda jiddiy o‘zgarishlarga uchragan va kasallik tarqalishining oshish tendensiyasi kuzatilmoqda. Bu holat ekologik, genetik va ijtimoiy omillar bilan chambarchas bog‘liq. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, erta tashxis va profilaktika choralari kasallik oqibatlarini sezilarli darajada kamaytiradi. Ayniqsa, xavf guruhidagi bolalarni muntazam kuzatish muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy epidemiologik yondashuvlar kasallikni chuqur o‘rganish va samarali boshqarish imkonini beradi. Shu sababli bronxial astmani nazorat qilishda kompleks yondashuv zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Health Organization. Asthma Report, 2023
2. Global Initiative for Asthma (GINA). Guidelines, 2024
3. CDC Asthma Surveillance Data, 2023
4. Martinez F.D. Childhood Asthma Epidemiology, 2020
5. Warner J.O. Pediatric Respiratory Diseases, 2021
6. Ismoilov A.A. Pediatriya asoslari, Toshkent, 2020
7. Karimova D.Sh. Bolalarda allergik kasalliklar, 2021